

УДК 324

Прикладні методи політичних досліджень у структурі громадського моніторингу виборчого процесу

Д.Ю. АРАБАДЖИЄВ

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна,
E-mail: dimariy218@ya.ru

Авторське резюме

В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти використання прикладних методів політичних досліджень у процесі здійснення громадського моніторингу за виборчим процесом в Україні. Подано визначення і стисло характеризує ключових методів громадського моніторингу – основного методу (спостереження), а також інших методів, у тому числі тих, що запозичені з інших (не-політичної) сфер – в першу чергу соціології. Охарактеризовано окремі види опитувальних методів (масові й експертні опитування), екзит-пол, фокус-групи, швидкий статистичний підрахунок голосів (quick-count або ШСПГ) та кейс-стаді (case-study).

Зроблено висновки про наступне. Масові і експертні опитування спрямовані на діагностику громадської та експертної думки з того чи іншого питання, визначення особливостей поля проведення моніторингу на даному етапі і побудову прогнозів щодо подальших змін у цьому полі, результатами виборів та ін. Фокус-групи спрямовані на залучення представників окремих, визначених тематикою досліджень, груп або експертів до обговорення питань, пов'язаних з моніторинговою діяльністю, для вироблення рекомендацій органам влади та місцевого самоврядування, підготовки спільних документів, резолюцій, розробки стратегій моніторингової діяльності. Екзит-пол і ШСПГ використовуються безпосередньо в день виборів для проведення паралельного підрахунку голосів та порівняння з офіційними результатами. Кейс-стаді – метод, за якого можна наочно продемонструвати інтенсивність використання адміністративного ресурсу, його типів, форм, методів і технологій.

Ключові слова: прикладні методи, опитування, екзит-пол, quick-count, фокус-група, case-study.

Applied methods of political research in the structure of public monitoring of the electoral process

D.YU. ARABADZHYJEV

Zaporizhzhya national technical university, Zaporizhzhya, Ukraine
E-mail: dimariy218@ya.ru

Abstract

The article deals with the theoretical and practical aspects of applied methods of political research while public monitoring of the election process activity in Ukraine. The definitions and a brief description of the key methods of public monitoring (the basic method (observation) and other methods, including those derived from other (non-political) spheres - primarily sociology) are given. Some types of survey methods (mass and experts surveys), exit polls, focus groups, quick-count, and case-study are characterized.

The conclusions of the following are made. Mass and experts surveys are focused on the diagnostics of public and experts' opinion on an issue, determining by the characteristics of the monitoring field at this stage, on construction and forecasts of further changes in this field, the elections result and so on. Focus groups aimed at involving members of determined with research subjects groups and experts to discussion of the issues related to monitoring activities, making recommendations for governments and local authorities, preparation of joint documents, resolutions, development of monitoring activities strategy. Exit-poll and quick-count are used on the day of elections for a parallel vote counting and making comparison with the official results. Case-studies is a method to demonstrate the intensity of administrative resources usage, its types, forms, methods and technologies.

Keywords: applied techniques, interviewing, exit poll, quick-count, focus group, case-study.

Постановка проблеми. У процесі здійснення громадського моніторингу за виборчим процесом суб'єктами моніторингової діяльності використовуються, крім методу спостереження, який безпосередньо відноситься до моніторингу, ряд прикладних методів, запозичених з інших сфер, в першу чергу зі сфери соціології.

Такі методи дозволяють повніше реалізувати всі функції громадського моніторингу за виборчим процесом, забезпечують його ефективність, повноту і об'єктивність отримуваних даних.

Як показав досвід проведення громадського моніторингу за виборчим процесом в Україні,

© Д.Ю. Арабаджієв, 2015

до таких методів належать: різні види опитувань, екзит-пол, фокус-групи, швидкий статистичний підрахунок голосів (quick-count або ШСПГ) і кейс-стаді (case-study).

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз прикладних методів політичних досліджень є предметом вивчення досить великої кількості представників науки, серед яких варто назвати О.А.Габрієляна, В.П. Горбатенка, Ф.М.Кирилюка, В.С. Крайтермана та ін. Серед дослідників використання соціологічних методів у контексті електоральної соціології слід назвати Д.Г. Ротмана (методологічні підходи до організації та проведення електоральних соціологічних досліджень), С.Д.Башаєва (питання законодавчого регулювання опитувань громадської думки, пов'язаних з виборами), Н.М. Степанову, М.М.Кіріченко, Є.В. Кочкіна (гендерні аспекти електоральної поведінки) та ін.

Втім, сьогодні бракує досліджень, які стосуються використання прикладних методів у рамках моніторингової діяльності, методичне поле якої в наукових роботах обмежується переважно використанням методу спостереження.

Мета дослідження – аналіз особливостей використання прикладних методів політичних досліджень під час виборчого процесу та в між-електоральний період в Україні на конкретних прикладах і обґрунтована їх важливість для розвитку громадського моніторингу за виборчим процесом в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основним методом моніторингової діяльності, в т.ч. тієї, яка стосується виборчого процесу, є спостереження. Воно використовується на всіх етапах моніторингу – під час виборчого процесу (на пре-електоральному, пост-електоральному етапах і електоральному – безпосередньо в день виборів – етапі), а також у між-електоральний період.

Крім спостереження (нагляду за кимось або чимось з метою отримання інформації), з ціллю успішної реалізації всіх функцій громадського моніторингу (а це, крім інформативної, функції прогнозування, діагностики, прагматизації, контролю та ін.), використовується низка спеціальних (прикладних) методів.

Серед спеціальних методів, більшість з яких запозичено з інших наук, і одні досить широко і давно використовуються в політичній науці (опитування, екзит-пол, фокус-групи), а інші тільки-но заявляють про себе у вітчизняних прикладних дослідженнях (ШСПГ, кейс-стаді) були виділені ті, які використовуються в рамках здійснення громадського моніторингу та дають можливість повніше представити концепцію громадського моніторингу в Україні в її реальному і ідеальному вимірах.

У першу чергу, серед прикладних методів варто назвати опитування (соціологічне та експертне, а також фокус-групу, що представляє

собою групове інтерв'ю, яке проводиться модератором у формі групової дискусії за попередньо розробленим сценарієм з невеликою групою «типових» представників досліджуваної частини населення, подібних за основними соціальними характеристиками).

Метод опитування (і його різновиди) запозичений політологією з соціології. Він дозволяє забезпечити в рамках проведення громадського моніторингу отримання інформації з питання, що цікавить суб'єктів проведення моніторингу.

Особливе місце серед методів, використовуваних у процесі громадського моніторингу, займає метод фокус-груп. Метод фокус-груп, або метод групового глибинного інтерв'ю, відноситься до так званих «якісних» методів соціологічного дослідження [2]. На відміну від розвинених країн, він мало поширений в Україні і досить рідко використовується в рамках досліджень, що стосуються політики взагалі і виборчого процесу зокрема.

Узагальнюючи, можна сказати, що даний метод, представляючи думку експертів з окремого питання (або питань), що стосуються виборчого процесу, застосовується як джерело якісної надійної компетентної інформації, яка служить для попередження порушень під час виборів, формування стратегій громадського моніторингу, з урахуванням виявлених слабких місць і загроз, вдосконалення чинного законодавства та ін.

Наступний метод - exit-poll - опитування виборців на виборчих дільницях після процедури голосування - у світовій практиці використовується з середини 60-х років минулого сторіччя і проведення його залежить від того, наскільки часто відбуваються в тій чи іншій країні вибори або референдуми і наскільки гострою буває політична ситуація навколо цих подій. Здійснення подібного роду проєктів виступає, певною мірою, показником розвитку рівня політичної культури і демократизації суспільства, особливо якщо говорити про країни пост-соціалістичного табору [3].

Основні функції екзит-полу полягають у наданні прогнозних оцінок виборів, які щойно відбулися, а також накопиченні статистичної інформації про електорат. Питання ж про контрольні функції екзит-полу та можливість його використання для перевірки чесності виборів на сьогоднішній день залишається відкритим. Так, наприклад, В. Паніотто охарактеризував ситуацію, коли екзит-пол використовується для контролю виборів, як «ненормальну», але допустив таку можливість за умови недостатньої кількості інших механізмів контролю [7].

Разом з тим, сприйняття екзит-полу можна розглядати як проєкцію ставлення населення до політичної системи. Тут одним з ключових питань є питання довіри населення результатами виборів, адже рівень цієї довіри визначає

легітимність чинної влади. У ситуації високої довіри до інституту виборів питання використання екзит-полу для контролю результатів виборів просто не виникає [1].

У цілому проведення екзит-полів під час виборів у нашій країні (зважаючи на багаторічну ситуацію, за якої спостерігались нестабільність демократичного розвитку, низький рівень довіри населення до влади, випадки маніпулювання думкою виборців, порушення виборчого законодавства та ін.) виконує, насамперед, контрольну функцію. Результати екзит-полу також служать формуванню громадської думки щодо довіри чи недовіри до офіційних результатів, оголошених ЦВК. Втім, сама процедура екзит-полу не є досконалою, адже охоплює досить невелику кількість ділянок, в порівнянні з їх загальною кількістю. Легкість маніпулювання його результатами (про що свідчить історія екзит-полів в Україні) нівелює його функцію зовнішнього контролю – за демократичністю, прозорістю і законністю виборів. І ставить на порядок денний функцію контролю за суб'єктами проведення екзит-полів.

Що стосується методики швидкого статистичного підрахунку голосів, то вона зосереджена на забезпеченні прозорості та відповідності виборів законодавству, дотримання громадянських прав і свобод, гарантованих не тільки національними правовими актами, а й міжнародними конвенціями і деклараціями, визначаючи status quo кожного повноправного громадянина в країні. Методика ШСПГ передбачає стаціонарне спостереження за процесом голосування та підрахунком голосів на виборчих дільницях, обраних шляхом випадкової статистичної вибірки. Вона дозволяє з мінімальною статистичною похибкою оцінити якість виборчого процесу та максимально точно спрогнозувати результати виборів. На відміну від екзит-полу, прогнозування результатів виборів здійснюється не шляхом опитування виборців, а на основі фактичних офіційних результатів, отриманих під час підрахунку голосів на дільницях.

Як свідчить практика проведення ШСПГ, він є не тільки методом швидкого отримання результатів голосування для подальшого їх порівняння з офіційними результатами виборів, він ще допомагає громадянам стежити за якістю виборчого процесу, незалежно від повідомлень офіційних джерел. Також він дозволяє оцінити якість роботи органів, відповідальних за організацію виборів під час процесу голосування, підрахунок і обробку інформації.

Наступний метод прикладних досліджень – метод кейс-стаді.

Він виник на початку ХХ ст. в Школі бізнесу Гарвардського університету (США). Його особливістю стало вивчення прецедентів, тобто ситуацій з юридичної або ділової практики, які мали місце в минулому. У наступні роки цей

метод поширився в практиці різних відомств. Однак дослідницька стратегія кейс-стаді не стала традиційною для вітчизняної політологічної науки [8, с.119].

Кейс-стаді є дослідницькою стратегією, настільки ж поширеною в політичній науці, наскільки і невизначеною.

У загальному розумінні кейс-стаді – це глибоке дослідження одиначної ситуації з метою розуміння більш широкого класу (схожих) випадків. Кейс-стаді, вивчаючи одиначну, а іноді навіть унікальну ситуацію, явно чи імпліцитно націлений на виведення якихось узагальнень. Ця стратегія є проміжною ланкою від отримання суто контекстуальних знань за допомогою якісних методів до виведення загальних закономірностей. При використанні даного підходу одиначна ситуація або подія цікавлять не стільки самі по собі, скільки як приклад більш широкого «класу подій».

Таким чином, кейс-стаді – це, строго кажучи, не метод дослідження об'єктів, які цікавлять науку, але особливий спосіб відбору ситуацій для аналізу. Ситуація, або кейс, означає якийсь обмежений у просторі феномен, що розглядається в певний період часу або протягом деякого періоду часу [4].

Кейс-стаді може включати вивчення як одного, так і декількох кейсів [9, с.20]. Крім того, кейс може бути представлений як однією, так і декількома одиницями аналізу.

У глобальному плані метод кейс-стаді дозволяє розробити пропозиції щодо вдосконалення виборчого законодавства з урахуванням якісної і кількісної характеристики кейсів («випадків» виборчих процесів).

Висновки. У цілому використання прикладних методів у процесі громадського моніторингу за виборчим процесом є передумовою його успішного впровадження і поширення в нашій країні.

Масові і експертні опитування спрямовані на діагностику громадської та експертної думки з того чи іншого питання, визначення особливостей поля проведення моніторингу на даному етапі і побудова прогнозів щодо подальших змін у цьому полі, результатами виборів та ін.

Фокус-групи, спрямовані на залучення представників окремих, визначених тематикою досліджень, груп або експертів до обговорення питань, пов'язаних з моніторинговою діяльністю, є значущими в діяльності громадських організацій в плані вироблення рекомендацій органам влади та місцевого самоврядування, підготовки спільних документів, резолюцій, розробки стратегій моніторингової діяльності.

Екзит-пол і ШСПГ використовуються безпосередньо в день виборів для проведення паралельного підрахунку голосів та порівняння з офіційними результатами. Особливістю даних методів є високий ступінь довіри до їхніх

результатів з боку громадськості, визнання значущості цих методів у контексті підтвердження або заперечення офіційно оголошених результатів виборів з боку експертів.

Кейс-стаді – метод особливо важливий, враховуючи можливість визначення «слабких

місць» і загроз порушення виборчого законодавства на основі аналізу попереднього досвіду виборчих процесів. За допомогою методу кейсів можна наочно продемонструвати інтенсивність використання адміністративного ресурсу, його особливостей типів, форм, методів і технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баскакова Ю.М. Экзит-полл и его задачи / Ю.М.Баскакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wciom.ru/fileadmin/Monitoring/104/2011_104_4_Baskakova.pdf.
2. Белановский С.А. Метод фокус-групп / С.А. Белановский. – М.: Изд-во «Магистр», 1996. – 272 с.
3. Винославская С. Exit-poll: методика исследования в оперативном режиме / С. Винославская, Н. Чурилов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/830/304/1208/10_Vinoslavskajax-26Churilov.pdf.
4. Власова М.Г. Кейс-стаді в дослідженнях міжнародних відносин: методологія і дослідницька практика / М.Г. Власова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://teoria-practica.ru/-11-2012/politics/vlasova.pdf>
5. Звіт за результатами кампанії всеукраїнського довготермінового спостереження за виборами Президента України 2010 року. 7 лютого 2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://сраес.org.ua/files/report_e-day2round_charts_OPORA.pdf.
6. Національний екзит-полл 2010: вибори Президента України. Результати опитування виборців / Укладач – Ірина Філіпчук. – К.: Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, 2010. – 60 с.
7. Паниотто В. Экзит-полл в Украине 2004 года: провал или успех? / В.Паниотто [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://club.fom.ru/article.php?id=12>.
8. Політична наука: Методи досліджень: підручник / [О.А.Габрієлян та ін.]; за ред. О.А. Габрієляна. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 320 с.
9. Gerring J. Case Study Research: Principles and Practices. – New York: Cambridge University Press, 2007. – 265 p.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015

REFERENCES:

1. *Baskakova, Yu.M.* Ekzit-poll I jego zadachi (Exit poll and it's tasks). Regime to access: http://wciom.ru/fileadmin/Monitoring/104/2011_104_4_Baskakova.pdf.
2. *Belanovskiy, S.A.* Metod focus-grupp (The method of focus-groups). - Moscow, 1996. 272 p.
3. *Vinoslavskaya, S.* Ekzit-poll: metodika issledovaniya v operativnom rezhyme (Exit-poll: research technique in online mode). Regime to access: http://ecsocman.hse.ru/data/830/304/1208/10_Vinoslavskajax26Churilov.pdf.
4. *Vlasova, M.G.* Keis-stadi v doclidzhenniah mizhnarodnyh vidnosyn: metodologija i doslidnytska praktyka (Case-study in international relationship research: methodology and research practice). Regime to access: <http://teoria-practica.ru/-11-2012/politics/vlasova.pdf>
5. Zvit za rezultatamy kampanii vseukraïnskogo dovgoterminovogo sposterezhennya vyboriv Prezydenta Ukrainy 2010 roku. 7 lutogo 2010 roku (Report on nationwide long-term President election observation campaign in Ukraine in 2010. February 7, 2010). Regime to access: http://сраес.org.ua/files/report_e-day2round_charts_OPORA.pdf.
6. *Natsionalnyj ekzit-pol'2010: vybory Presidenta Ukrainy. Resultaty opytuvannya vybortsiv* (The National Exit-Poll 2010: Election of the President of Ukraine. Results of the poll). Kyiv, 2010. 60 p.
7. *Paniotto, V.* Ekzit-pol v Ukraine 2004 goda: proval ili uspek? (Exit-poll in Ukraine 2004: failure or success?). Regime to access: <http://club.fom.ru/article.php?id=12>.
8. *Politychna nauka: metody doslidzhen* (Political Science: Research Methods). Kyiv, 2012. 320 p.
9. *Gerring, J.* Case Study Research: Principles and Practices. New York, 2007. 265 p.

Арабаджиєв Дмитро Юрійович – доктор політичних наук, доцент
Запорізький національний технічний університет
Адреса: 69000, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
E-mail: dimariy218@ya.ru

Arabadjyiev Dmytro Yuriiovych – doctor of political sciences, associate professor
Zaporizhzhya national technical university
Address: 64, Zhukovsky Str., Zaporozhye, 69000, Ukraine
E-mail: dimariy218@ya.ru